

תחנה אחת עשרה

בלי קהל אין הצגה

רוני: יוסף, אז מה הדבר הכי חשוב בתיאטרון בובות?
יוסף: אני.
רוני: לא נכון, הקהל.
יוסף: למה לא אני?
רוני: כי בלי קהל אין הצגה!

השועל והקהל

בהצגות ילדים רבות נוהגות הדמויות לפנות אל הקהל באופן ישיר. בהצגה **פזיזון האווזון** של יצחק פקר רוצה השועל לטרוף את האווזון. הילדה זיוית חרדה לגורלו. היא מבקשת מן הילדים לקרוא לה כשהשועל יבוא, והם נענים בהתלהבות. בכל פעם שהשועל מנסה להתגנב הם מזעיקים את זיוית שמגרשת אותו מהבמה. אחרי כמה ניסיונות כושלים, פונה השועל לילדים ואומר: "איזה טיפש אני, שכחתי להגיד לכם שהכנתי לכולכם מתנות! הנחתי אותן מתחת לכיסאות שלכם..." וכולם (אפילו אני, מרית, הבוגרת והמנוסה), נופלים בפח ומתכופפים לחפש את המתנות שלהם מתחת לכיסא. ובינתיים חוטף השועל את האווזון ונמלט. זהו רגע נהדר שבו חווה הקהל על בשרו את עורמתו של השועל.

211

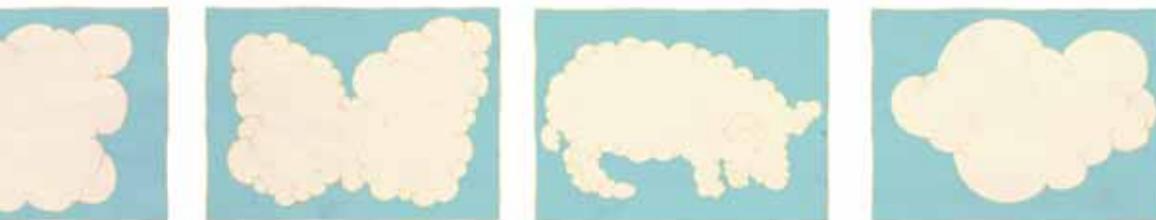
התחנה האחרונה במסענו מוקדשת לקהל. הגיע הזמן לשאול בשביל מה הוא בכלל צריך הצגה. ולא פחות חשוב – בשביל מה ההצגה צריכה אותו. והגיע הזמן לדבר על הקשר עם הקהל: איך לוכדים את תשומת לבו ואיך שומרים עליה, איך משפיעים עליו במהלך ההצגה ואיך נפרדים ממנו לשלום. נדבר על התפקידים החדשים של הקהל בתיאטרון הכובות האמנותי, ולסיום נסיר את כובענו בפני קהל הילדים.

בשביל מה צריך הצגה?

לשימוש המאגי (הכישופי) בכובות היו מטרות ברורות: להוריד גשם, למשל, או לרפא חולים, לתווך בין בני האדם לבין כוחות עליונים. המשימות הללו הופרטו במשך השנים ונמסרו לבעלי מקצוע שונים – רופאים, מדענים, טכנולוגים או מנהיגים דתיים. ונשאלת השאלה – בשביל מה אנחנו זקוקים היום לתיאטרון כובות או לאמנות בכלל? לאיזו מטרה? איזה צורך היא ממלאת?

לִוּיִקְטוֹר שְׁקֶלּוֹבְסְקִי, חוקר ספרות שחי ברוסיה בתחילת המאה העשרים, היתה תשובה: כשאנחנו מתרגלים למשהו, טען שְׁקֶלּוֹבְסְקִי, אנחנו מפסיקים להרגיש בו; מי שגר ליד הים, למשל, אינו שומע את רחש הגלים. תפקידה של האמנות על פי שְׁקֶלּוֹבְסְקִי וחבריו (הידועים גם בשם "הפורמליסטים הרוסיים") הוא להחיות את המציאות מחדש, לגרום לנו "לשמוע את רחש הגלים", "להחזיר לאבן את אבניותה". איך היא עושה זאת? היא מציגה דברים פשוטים ויומיומיים (כמו אבן, או כמו רחש הגלים) בצורה קצת מסובכת ולא צפויה. שְׁקֶלּוֹבְסְקִי קרא לתהליך הזה "הזרה" מלשון "זר". כשמשהו מוכר הופך לזר, אמר, זה גורם לנו לשים לב אליו ולגלות אותו מחדש.

קל מאוד ליישם את התשובה של שְׁקֶלּוֹבְסְקִי על תיאטרון הכובות; סרגיי אוֹבְרַזְצוֹב, עליו דיברנו בתחנת "זמנים מודרניים", העיר פעם שאיש לא יתרגש משחקן שמושך קצת את מכנסיו לפני שהוא מתיישב, אבל בובה שמבצעת

אותה פעולה בדיוק יכולה לזכות במחיאות כפיים. מחיאות הכפיים נובעות מן ההזרה שעליה דיברו הפורמליסטים; כשהבובה מושכת את מכנסיה כדי להתיישב, הפעולה הקטנה והיומיומית כאילו מתגלה לנו מחדש. בובות מחקות אותנו בצורה מצחיקה, לעתים פיוטית, ואף פעם לא מובנת מאליה. זהו הבסיס של כל אמנות ההנפשה.

תיאטרון הבובות החדש ממלא אותן תפקיד בצורה אחרת: כיסא ההמתנה לעלה הנושר מן האוסף הכי הכי, הוא דוגמא נהדרת: נשירה של עלה יחיד היא אירוע כה פעוט ושכיח שאיש לא מבחין בו בדרך כלל. כיסא ההמתנה מגדיר אותו מחדש כאירוע חשוב. הוא גורם לנו לצפות לו ולהתרגש ממנו.

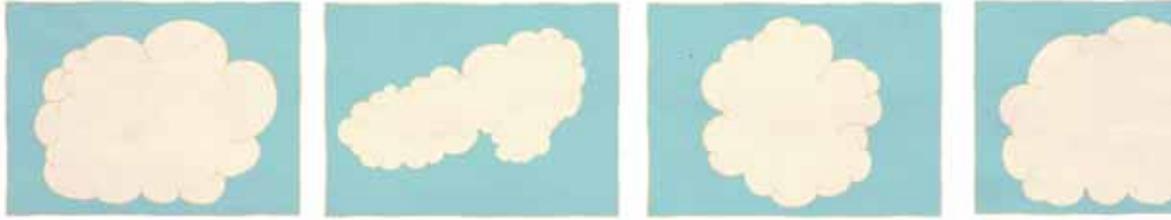
בובות ורגשות

האמנות, כפי שכולנו יודעים, אינה עוסקת רק בהחייאת היומיום, אלא גם בתהומות הנפש. אבל גם כשהיא עוסקת במצוקות הנוראות ביותר, היא מתעניינת באופן שבו הן מבוטאות לא פחות מאשר בתוכנן.

בתחנה הקודמת דיברנו על ההצגה הרמן שבה נשפכו על הבמה טרעש גדול משקפיים ושיניים תותבות. הדימוי שיצר אָנו פּוֹדֵל על הבמה פועל באמצעות ניגודים:

הניגוד בין גדול לקטן – בין הר החפצים לבובה הקטנה, ממחיש את ממדי ההשמדה.

הניגוד בין חפץ "אמיתי", לבובת תיאטרון – המשקפיים והשיניים התותבות הם חפצים "אמיתיים" מהמציאות. הם פולשים לקיום המדומה של הבובה ומחזירים אותנו בבת

סינקדוכה - דימוי שבו החלק מייצג את השלם (למשל זוג משקפיים המייצגים את בעליהם שנרצח).

אחת, מן העולם הנעים של "הכאלו" אל העולם האמיתי שבו התרחשה השואה.

חפצים במקום בני-אדם - החפצים האישיים מייצגים את הקורבנות באופן עקיף. יש להם נוכחות כפולה, מצמררת, של שרידי הנרצחים ושל ראיות משפטיות. רגשות עזים נוטים להשפריץ ולהישפך לכל העברים. צורה יוצרת סדר, מאפשרת שליטה. המיזוג בין השניים יוצר מתח, מורכבות, תנועה פנימית. במשך מאות בשנים חיפשו האלכימאים את "אבן החכמים" שיכולה להפוך כל מתכת לזהב. הצורה היא "אבן החכמים" של האמנות. היא מזקקת את הכאב והופכת אותו ליופי, כמו שכתבה רחל המשוררת: "צריחות שצרחתי נואשת, כואבת, / בשעות מצוקה ואובדן, / היו למחרות מלים מלבבת / לספר שירי הלבן."

סיפורו של נונו, "משורר העננים" מן האוסף הכי הכי, הוא מעין משל על הקסם הזה של האמנות: נונו הוא אסיר עולם שנגזר עליו, כפי שמספר יהונתן, "לאכול רק לחם מטוגן ומים מעופשים." מן החלון הקטן שבתאו נשקפת פיסת שמיים. נונו מתחיל "לאסוף" את העננים שהוא רואה בתוכה. כל העננים באוסף מצוירים על דפים זהים, בצורת החלון הקטן של תאו. העננים החולפים בחלון מסמלים את הטבע, את החופש, את כל מה שחסר בחייו. חלון הגעגועים הופך לדרך של ציור, לאמנות שנוגעת בקהל בעדינות. שימו לב: בתחנה הקודמת דיברנו על סוגי עיבודים; כשם שתאיטרון בובות הכפפה הוא כלי טבעי לעיבוד דרמטי, כך הדימוי השירי הוא כלי טבעי לרגשות עזים. בזכות